

ANTEPFISTIĞI YETİŞTİRİCİLİĞİNDE KULLANILAN ANAÇLAR VE ÖZELLİKLERİ

Belgin Akça İZCİ
Ziraat Yüksek Mühendisi

Ülkemizin Antepfıstığı gen merkezi üzerinde olması nedeniyle birçok Pistacia cinsi Anadolu'da yetiştirme ortamı bulabilmiştir. Doğal olarak yetişen Pistacia türleri antepfıstığına anaç olarak kullanılabilir. Anaç seçimi, meyve bahçesi seçimindeki en önemli kararlardan birisidir. Anaç seçiminde en çok dikkat edilecek noktalardan biri, anaç ile aşılanan fıstık çeşidi arasında gelişme farklılığı olmamasıdır. Bu bilgiler kapsamında en çok kullanılan anaçlar ve özellikleri şu şekildedir.

Pistacia vera (Antepfıstığı): Ülkemiz antepfıstığı yetiştiriciliğinde, yeni bahçe tesislerinde genellikle bu türün ve bu türe ait çeşitlerin tohumları kullanılmaktadır. Özellikle Siirt çeşidi tohumlarının çimlenme oranının yüksek olması nedeniyle birçok fidancının tercihi haline gelmiştir. Bu türün çöğürlerinin ilk yıllarda diğer türlere oranla daha hızlı yetiştikleri ancak; kalıtsal yapı-

daki açılım nedeniyle çöğürlerin büyümeleri arasında farklılığın olduğu, bazen de anaç-kalem uyumsuzluğunun görüldüğü bilinmektedir. Yozlar ilk çıkışta, iri yaprakları nedeniyle kendini taşıyamadığından yatma olmaktadır. Bunu engellemek için ekimden iki ay sonra herek dikilerek dik gelişmeleri sağlanmalıdır.

Sulu koşullarda bu anacın, toprak kökenli hastalıklara (*Phytophthora* ve *Verticillium*) duyarlı olduğu da bilinmektedir. Kuru koşullarda ise Siirt anacı üzerine aşıları çeşitler daha az verim vermektedir. Bu nedenle yeni bahçe tesisinde Siirt anacının kullanılması uygun değildir. Yeni tesis edilecek bahçelerde Buttum anacı üzerine Siirt çeşidi aşılanarak yetiştiricilik yapılması üreticinin daha fazla gelir elde etmesini sağlayacaktır (Resim 1).

Resim 1. Antepfıstığı (*Pistacia vera*)

Pistacia khinjuk (Buttum): Daha çok derin ve kireçli toprakları seven orta kuvvetteki bu anaç zor koşullara dayanıklıdır. Buttumdan elde edilen yozlar, kültür çeşitleri ile daha uyumlu bir gelişme göstermekte, aşıda herhangi bir uyumsuzluk görülmemektedir. Buttum anacı üzerine aşılı antepfıstığı çeşitleri, *P. vera* anacı üzerine aşılı olanlardan daha çok verim verdikleri ve taç gelişiminin bu anaç üzerine aşılı olanlarda daha iyi olduğu bilinmektedir. Buttum çok fazla boylanmaz, fakat aşı noktası diğer türlere göre daha kalın olduğundan aşılamada kolaylık sağlamaktadır.

Pistacia terebinthus (Melengiç): Bu anaç hem nemli Akdeniz ikliminde, hem de kurak ve az yağışlı kara ikliminde yetişerek yüksek bir adaptasyon yeteneği gösterir. Kurağa ve kök nematodlarına karşı dayanıklıdır. Kayalık ve taşlık yamaçlarda küçük taç oluşturarak gelişir. Gelişimi zayıf ve çok yavaştır. Bu nedenle bulunduğu yerlerde üzerine aşı yapılmaktadır. Aşı yerinde kalem kısmında şişkinlik meydana gelir fakat bu durum olumsuzluk yaratmaz aksine verimi arttırmaktadır. Çünkü aşı yerindeki bu şişkinliklerde karbonhidrat birikimi olmakta ve daha sonrasında bitki tarafından kullanılmaktadır. Yavaş gelişme gösteren bir anaç olduğu için fidancılıkta yerini alamamıştır (Resim 2).

Resim 2. Menengiç (*Pistacia terebinthus*)

Pistacia atlantica (Atlantik Sakızı); Akdeniz ikliminin hakim olduğu bölgelerde yoğun olarak bulunan bu anaç, derin ve kumlu toprakları sevmektedir. Geç meyveye yatmakta ve büyük antepfıstığı ağaçları meydana getirmektedir. Çöğürler ilk çıkışta, ince uzun gelişim gösterir ancak Siirt ve Buttum'a göre daha uzun sürede aşı kalınlığına gelmektedir. Antepfıstığı Araştırma Enstitüsünde yapılan çalışmalarda, Atlantik sakızına aşılı ağaçların, *P. vera* anaçlarına aşılı olanlara göre daha fazla verim verdikleri görülmüştür. Aşılama çalışmalarında uyumsuzluk pek görülmez. Bu nedenle tüplü fidan yetiştiriciliğinde anaç olarak Atlantik sakızı kullanılabilir (Resim 3).

Resim 3a. Atlantik Sakızı (*Pistacia atlantica*)

Resim 3b. Atlantik Sakızı (*Pistacia atlantica*)

Pistacia integerrima: Antepfıstığı çeşitlerinin ve ülkemizde doğal olarak yetişen bazı yabani antepfıstığı türlerinin, hem toprak kökenli hastalıklara duyarlı olmaları hem de büyüme ve gelişme güçlerinin istenen düzeyde olmaması nedeniyle yeni anaçların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. ABD'nin Kaliforniya eyaletinde antepfıstığı endüstrisinde kullanılmakta olan beş anaç bulunmaktadır. Bunlar, üç farklı *Pistacia* türü ve iki adet melez bitkidir. Anaçları *P. terebinthus*, *P. atlantica*, *P. integerrima* ve *P. integerrima* ile tozlaşan iki *P. atlantica* melez bitkisidir. Melezler, PG I, PG II ve UCB 1 kısıltma ve ticari adları ile bilinirler. Hem toprak kökenli hastalıklara (*Verticillium*, *Phytophthora* gibi) dayanımı hem de çok iyi büyüme gücüne sahip olması sebebiyle *P. integerrima* türü öne çıkmaktadır. Gen merkezi Hindistan'ın Himalaya dağlarının Kuzeybatısıdır. Ağaçları 25 metreye kadar boylanabilir (Resim 4).

Resim 4a. *Pistachia integerrima*

Resim 4b. *Pistachia integerrima*

Bu türün soğuğa hassas olması antepfıstığı bahçelerinde doğrudan anaç olarak kullanılmasını sınırlamaktadır. Kış aylarında ağaçlar -80C'de ciddi zararlar görmektedir. Bu nedenle yoğun yetiştiriciliğin yapıldığı Gaziantep, Şanlıurfa ve Siirt illerinde bu anaç bahçelerde doğrudan kullanılmamalıdır. Ancak Atlantik sakızı ve Buttum gibi ülkemizde doğal olarak yetişen Pistacia türleri ile *P. integerrima* anacı arasında melezlemeler yapılarak ülkemiz koşullarına uygun yeni anaçların geliştirilmesi mümkün görünmektedir. Bu yaklaşımla Kaliforniya'da *P. atlantica* ve *P. integerrima* arasında melezlemeler yapılmış olup, elde edilen tohumlar yıllardır anaç olarak kullanılmaktadır. UCB1 ismi verilen bu anaç; güçlü büyüme özelliği gösterir, soğuklara ve toprak kökenli hastalıklara da dayanıklıdır. UCB1 anacının kullanıldığı bahçelerde çöğürler ilkbaharda dikilmekte, anaçlar hızlı büyüdüğü için aşılamalar temmuz ayında yapılabilen ve ağaçlardan 3-4 yaşlarında verim alınabilmektedir. Sonuç olarak anaç, çöğürlerin kısa sürede aşıya gelmesini sağlamakta, aşı başarısı yüksek olmakta ve üzerine aşılanan çeşidi kısa sürede meyveye yatırmaktadır (Resim 5).

Resim 5. *Pistachia integerrima* türüne ait fidan

Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nde, UCB 1 anacı ile 2019 yılında deneme kurulmuş olup, kendi ekolojik koşullarımıza uygunluğu bu çalışmalar sonucunda belirlenecektir (Resim 6).

Resim 6. UCB 1 anacı üzerine aşıllı Tekin çeşidi

KAYNAKLAR

Arpacı, S., Aksu, Ö., ve Tekin, H. 1997. Antepfıstığının Değişik Anaçlarında Kullanılan Farklı Aşı Yöntemlerinin Aşının Tutma Oranı ve Fidan Gelişimi Üzerine Etkileri. Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Yayın No:10 Gaziantep 1997.

Ulusaraç, A., 1992. Antepfıstıklarına Anaç Seçimi, Ara Sonuç Raporu. Antepfıstığı Araştırma Enstitüsü Gaziantep.

Ferguson, L., Sanden, B., Grattan, S., Epstein, L., Krueger, B. (2005). Pistachio Rootstocks Pistachio Production Manual.